

Een singuliere strategie

Prolegomena tot een kritiek

De westerse samenleving heeft alle profetieën die haar ondergang aankondigde overleefd met een singuliere strategie. Zo heeft de burgerij de verburgerlijking van de maatschappij als geheel kunnen realiseren door zichzelf in het maatschappelijke gewoel te ontkennen als zijnde een bestaande klasse. Alle klassen zijn na de Tweede Wereldoorlog één verburgerlijkte klasse geworden. Zo heeft het christendom zichzelf als dominante godsdienst opgeofferd om te kunnen overleven als een affectieve, spirituele stroming met een vage notie van mededogen, onderdanigheid, bescheidenheid en religieus gevoel en/of sentiment. Zo heeft het kapitalisme door de loonarbeid om te vormen tot sociaal en cultureel kapitaal ten einde als financieel kapitalisme te kunnen overleven. Zo kan de spektakelmaatschappij alleen overleven door haar bestaansgrond te ontkennen.

De kapitalistische maatschappij heeft haar bijzondere, particuliere, diverse, antagonistische structuur opgeofferd om er een universele, uniforme structuur van te maken. Anders geformuleerd de strategie is er op gericht de oppositionele inhoudelijke kracht te transformeren tot een bloedeloze, levenloze vorm die in geen enkel opzicht een bedreiging voor haar vormt.

Er is dan ook geen sprake van een 'clash of civilizations'. Dat zou immers betekenen dat er een levendige strijd plaatsvindt tussen de westerse 'beschaving' die in de hoedanigheid van een christen-kapitalistische vorm strijdt tegen een oosterse 'beschaving', die de islamitische feodale vorm vertegenwoordigt. Deze 'beschavings'-vormen zijn evenwel al gedesintegreerd en kunnen derhalve geen enkele rol meer spelen. Wat mondiaal overgebleven is, is het financieel kapitalistische systeem, dat nu een systeem is geworden dat spectaculair van karakter is.

Al in de vorige eeuw is het kapitalisme een verbintenis aangegaan met het spektakel om zichzelf om te vormen van een productiekapitalisme waar nog sprake is van een tegenstelling tussen kapitaal en arbeid tot een consumptiekapitalisme dat gedomineerd wordt door de tegenstelling tussen producenten van de vermaaks- en reclame- en media-industrie en de slaafse consumenten van de producten ervan. In zowel het productiekapitalisme als in het consumptiekapitalisme is het geldkapitaal evenwel als leidend en sturend principe opgetreden.

In zijn spektakelmaatschappij (*La société du spectacle*, 1967) maakt Guy Debord, naast nogal wat slordige incoherente analyses, een systematische denkfout. Enerzijds onderkent hij het proces van 'spectacularisering' van de consumptiemaatschappij, hetgeen een toenemende overheersende rol impliceert van de reclame- en media-industrie die mensen tot passieve consumptieslaven reduceert, anderzijds zoekt hij ook naar mogelijkheden om aan deze situatie een einde te maken. Hij meent die gevonden te hebben in de opstandige rol die het proletariaat in het productiekapitalisme gespeeld heeft. Het moge duidelijk zijn dat Debord de twee laatste onderscheidelijke stadia die het kapitalisme doorgemaakt

heeft op een hoop gooit. Twintig jaar later ziet hij, in zijn *Commentaires sur la société du spectacle* (1988), zijn 'vergissing' in en trekt de conclusie dat het spektakel zowel in het westen als in het oosten heerst en dermate alomvattend is geworden dat er geen oppositie meer mogelijk is. Debord heeft Hegel omarmt en kondigt in 1988 (een jaar voor het vallen van de muur) aan dat het einde van de geschiedenis is aangebroken, het dialectisch proces is voltooid, het tegendeel niet meer geformuleerd kan worden.

Kortom het spektakel is van west naar oost de heersende ideologie geworden. (Een jaar later in 1989 zal Fukuyama aan de ander kant van de Atlantische oceaan hetzelfde beweren, edoch bij Fukuyama betekent het einde van de geschiedenis dat er slechts een ideologie nl. het liberaal-kapitalisme uit het strijd-gewoel boven is komen drijven).

In Debords gehele oeuvre komt het woord financieel kapitalisme niet voor, ook rept hij niet over de economische verhoudingen (de ingewikkelde verhouding kapitaal en arbeid) laat staan dat hij het samenstel van die verhoudingen analyseert. Hij schetst alleen een beeld van de opkomende consumptie-industrie die een liaison aangaat met het spektakel. In zijn analyse van de spektakelmaatschappij bedient Debord zich steeds van dezelfde filosofen: Hegel, de Jonge Marx en hun epigonen zoals Lukàcs, Kojève, Gabel, Lefebvre die meer oog hebben voor de 'idealistische' culturele kant van de maatschappij.

Aanvankelijk staat Debord dan ook in een andere traditie, nl. die van de artistieke avant-garde. Opgegroeid in het lettristische milieu, dat na de Tweede Wereldoorlog zijn bestaansgrond ontleend door zich sterk te kanten tegen het surrealisme en over deze beweging heengrijpt naar het dadaïsme, stelt hij zich op het standpunt, net als alle avant-gardisten, dat de (burgelijke) cultuur in verval is. Begrippen als 'ontbinding' (décomposition), verwording, verrotting, teloor-gang, verval keren frequent terug in zijn vroege werk.

Het zijn de (radicale) kunstenaars die dit proces kunnen keren, en aan deze 'verderfelijke'situatie aan eind kunnen maken. Maar aan het eind van de jaren vijftig komt Debord tot de conclusie dat de kunstenaars te veel geïnvolveerd en geïncorporeerd zijn in het spectaculaire kapitalistische systeem. Hij legt vanaf dat moment zijn hoop om de maatschappij en de cultuur totaal om te keren in handen van de arbeiders.

Maatschappij en cultuur zijn in de ogen van Debord één geworden. De maatschappij en de cultuur zijn in verval geraakt als gevolg de spectaculaire ontwikkeling. De maatschappij is er een geworden waar het overleven centraal staat en niet meer het 'echte' leven dat gezien wordt als het leven van de vrije, creatieve mens. Creativiteit is ingeruild voor passiviteit. Vrijheid ingeruild voor slaafsheid.

De (burgerlijke) esthetica is met het groot vuil meegegeven. Alleen de arbeiders die nog niet vervreemd zijn, althans die zich nog bewust zijn van hun 'alineatie' beschikken nog over het bewustzijn dat deze maatschappij in verval verkeert. Totdat hij tot het inzicht komt dat het proletariaat net zo verburgerlijkt is als de klasse waar zij ooit tegen gekeerd heeft. Debord legt zijn hoop in de

schoot van moeder wanhoop, vecht als Don Quichot tegen de windmolens van het spektakel, plaatst zichzelf op de troon van de rebellie waar alleen figuren als Lautréamont en Arthur Cravan nog geduld worden. Een wonderlijke kritiek van Guy Debord die vorig jaar tot staatsheld nr. 1 van Frankrijk is gebombardeerd.

Op basis van bovenstaande analyse doemen de volgende vragen op:

a. Is er sprake van een maatschappij die aan het desintegreren is? Is er sprake van een desintegratie van de partijpolitiek, het parlementaire systeem, de cultuur.

b. Als het financieel kapitalisme zichzelf overleefd heeft, moet er sprake zijn van een nieuwe tegenstelling, één groep van geprivilegeerden, van beheerders en uitvoerders (managers en speculanten – zij die in opdracht mogen speculeren) van het financieel kapitaal en zij die volstrekt afhankelijk zijn gemaakt van het financieel kapitaal, de nieuwe horigen. De laatste groep kan enkel overleven door zich door de financiële instellingen (banken, beleggingsmaatschappijen) volledig te laten uitkleden door leningen, hypotheek door aandelen te kopen, door pensioenen te kopen, door staatsobligaties aan te schaffen, etc. De talloze producten die de financiële markt in de aanbieding geven immers de mens toegang tot de spectaculaire wereld van de waar. Het motto van het systeem is en blijft dat de mens verleid zal moeten worden daar zorgt het spektakel wel voor.

René Sanders, 2001